

Nr 58

*Utlåtande i anledning av väckta motioner om likalönsprincipen,
m. m.*

Andra lagutskottet har till behandling förehaft fyra inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen

dels de likalydande motionerna nr 310 i första kammaren av herr Lundström m. fl. och nr 386 i andra kammaren av herr Ohlin m. fl. angående likalönsprincipen, m. m.,

dels ock de likalydande motionerna nr 471 i första kammaren av herr Ohman och herr Persson, Helmer, samt nr 419 i andra kammaren av herrar Holmberg och Hagberg angående likalönsprincipen.

I *motionerna I: 310 och II: 386* har yrkats (yrkandena under 1), att riksdagen måtte besluta »att uttala sig för att Sverige ratificerar

a) Internationella arbetsorganisationens konvention nr 111 angående diskriminering i fråga om anställning och yrkesutövning liksom även

b) Internationella arbetsorganisationens konvention nr 100 med ansluten rekommendation nr 90 angående lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde».

Förevarande båda motioner innehåller även andra yrkanden, nämligen angående en utredning för att företaga en ekonomisk uppskattning av hushållsarbetet, m. m. (yrkandena under 2). Dessa yrkanden behandlas i utskottets utlåtande nr 60.

I *motionerna I: 471 och II: 419* har yrkats, »att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att förslag till lag, som förbjuder att betala kvinnor lägre lön än män för likvärdigt arbete, förelägges senast vid 1961 års riksdag».

Över *motionerna I: 310 och II: 386* har *Folkpartiets kvinnoförbund, Högerens kvinnoförbund, Landsorganisationen i Sverige, Riksförbundet Landsbygdens folk (RLF), Svenska arbetsgivareföreningen, Svenska landsbygdens kvinnoförbund, Sveriges husmodersföreningars riksförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Tjänstemännens centralorganisation och Yrkeskvinnors samarbetsförbund (YSF)* erhållit tillfälle att yttra sig. Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund har icke låtit sig avhöra.

**Konvention (nr 100) och rekommendation (nr 90) angående
lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde**

Frågan om lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde var föremål för en första behandling vid Internationella arbetsorganisationens 33:e sammanträde år 1950.

Till grund för diskussionerna vid nämnda sammanträde låg en av arbetsbyrån utarbetad rapport med ett frågeformulär till medlemsstaternas regeringar rörande den tilltänkta internationella regleringens utformning samt ett av byrån med ledning av regeringarnas svar å frågeformuläret framlagt textförslag. Inom det för frågans behandling tillsatta utskottet yppade sig starka meningsskiljaktigheter rörande särskilt följande tre punkter, nämligen om formen för den internationella regleringen, om möjligheterna för medlemsstaterna att trygga tillämpningen av regleringens principer, därest de offentliga myndigheterna icke ingrepe på löneområdet, samt om definitionen av uttrycket »lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde».

Vid 1950 års konferens utformades förslag till texter, vilka skulle läggas till grund för frågans behandling år 1951. Däremot tog man vid konferensen år 1950 icke ställning till den internationella regleringens form, d. v. s. huruvida likalönsfrågan borde göras till föremål för en konvention eller en rekommendation eller eventuellt bådadera. Vid 1951 års konferens skulle sålunda beslut fattas rörande både den internationella regleringens form och dess definitiva innehåll.

I fråga om regleringens form gick meningarna starkt isär inom vederbörande konferensutskott. Arbetargruppen avböjde att låta hela regleringen taga form av en konvention men uttalade sig klart för en konvention i själva principfrågorna med en kompletterande rekommendation beträffande tillämpningsföreskrifterna. Arbetsgivargruppen ville i allmänhet icke sträcka sig längre än till en rekommendation. Inom regeringsgruppen intog Sverige, Danmark och Norge tillsammans med övriga länder, där man enligt principen om arbetsmarknadens frihet avböjer samhällsinsgripande genom lagstiftning i lönefrågan, den ståndpunkten, att den internationella regleringen icke borde få form av en konvention. Däremot var dessa länder beredda att tillstyrka en långtgående rekommendation för att därigenom understryka sin uppfattning om det rättvisa och riktiga i likalönsprincipen såsom sådan. Samma hållning intog en grupp regeringsrepresentanter från s. k. underutvecklade länder, där ett omedelbart genomförande av likalönsprincipen i form av en konvention uppgavs vara omöjligt på grund av därmed förenade ekonomiska konsekvenser. Vid en inom utskottet företagen omröstning uppnåddes majoritet för antagandet av en konvention, kompletterad med en rekommendation.

Beträffande innehållet i konventionen, som bilägges i utdrag (*Bil. A*), må följande anmärkas.

Konventionen definierar i artikel 1 uttrycket »lön» samt föreskriver, att uttrycket »lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde» skall hänföra sig till lönesatser, som fastställs utan åtskillnad på grund av arbetstagarens kön. Enligt bestämmelserna i artikel 2 förbinder sig vidare medlemsstaterna att med avseende å alla arbetstagare, på sätt som är förenligt med gällande ordning för fastställande av lönesatser, främja och, i den mån sagda ordning så medgiver, trygga tillämpningen av principen om lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde. Denna princip må kunna tillämpas genom lagstiftning, genom i lag fastställd eller erkänd ordning för bestämmande av lön, genom kollektivavtal mellan arbetsgivare och arbetstagare eller genom angivna utvägar i förening.

Konventionen föreskriver vidare i artikel 3 första punkten, att, såframt genomförandet av dess bestämmelser därigenom underlättas, åtgärder skall vidtagas för att främja en objektiv värdering av arbetsuppgiften på grundval av den arbetsinsats, som uppgiften förutsätter (the work to be performed). Denna artikel, som berör sättet för arbetsuppgiftens värdering, blev föremål för en ingående debatt inom utskottet. De meningsskiljaktigheter, som rådde mellan arbetar- och arbetsgivargrupperna beträffande denna artikel, koncentrerades kring frågan, huruvida värderingen skulle gälla den föreliggande arbetsuppgiften (the work to be performed) eller den utförda arbetsprestationen (the work performed). Den senare formuleringen — som föreslogs från arbetsgivarhåll — skulle ha öppnat möjlighet för att i arbetsvärderingen inlägga en uppskattning även av de extra produktionskostnader, som ett användande av kvinnlig arbetskraft enligt gjorda erfarenheter ansåges medföra. I den slutliga, av konferensen antagna texten användes såsom nämnts uttrycket »the work to be performed», och därmed anges, att värderingen skulle avse den föreliggande arbetsuppgiften. I punkt 3 av samma artikel stadgas, att skillnader i lönesatser, vilka motsvarar — utan hänsynstagande till kön — differenser, som fastställts vid en sådan objektiv värdering av den arbetsuppgift, som skall utföras (the work to be performed), icke må anses såsom oförenliga med likalönsprincipen.

I fråga om innehållet i konventionen må vidare nämnas, att utskottet ansåg, att hänsyn borde tagas till i olika länder gällande metoder för fastställande av löner. Konventionen stadgar därför i punkt 2 av artikel 3, att de metoder, som bör anlitas vid en objektiv värdering av arbetsuppgiften, må kunna bestämmas av de för fastställande av lönesatser ansvariga myndigheterna eller, där lönesatserna fastställs genom kollektivavtal, av vederbörande parter.

Slutligen föreskriver konventionen i artikel 4, att medlemsstaterna skall

på lämpligt sätt samarbeta med vederbörande arbetsgivar- och arbetarorganisationer för genomförandet av konventionens bestämmelser.

Rekommendationen, som bilägges (*Bil. B*), behandlar metoderna för likalönsprincipens tillämpning. Till en början angives vissa områden, inom vilka de offentliga myndigheterna efter hörande av vederbörande arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer bör vidtaga direkta åtgärder för principens tillämpning, nämligen inom den centrala statsförvaltningen ävensom sådana verksamhetsområden, där lönesättningen regleras eller kontrolleras av det allmänna. Vidare förordas att, därest så med gällande ordning för fastställande av lönesatser är förenligt, åtgärder vidtages genom lagstiftning för en allmän tillämpning av principen.

Rekommendationen innehåller därefter bestämmelser rörande åtgärder från det allmännas sida för att trygga eller främja principens successiva tillämpning. Medlemsstaterna anmodas att, där så är lämpligt, vidtaga åtgärder för att i samråd med vederbörande arbetsgivares och arbetstagares organisationer införa eller främja införandet av metoder för en objektiv värdering, genom arbetsanalys eller på annat sätt, av den arbetsuppgift som skall utföras, i syfte att uppnå en klassificering av arbetsanställningar utan avseende å kön.

Olika åtgärder föreslås för att höja kvinnliga arbetstagares arbetsproduktivitet samt för att i skilda hänseenden likställa dem med manliga arbetstagare. Sålunda förordas, att arbetstagare av båda könen erhåller samma eller likvärdig tillgång till yrkesvägledning eller yrkesrådgivning, yrkesutbildning och arbetsförmedling samt att kvinnorna uppmuntras att begagna de möjligheter som i nämnda hänseenden står till buds. Välfärds- och sociala åtgärder, svarande mot kvinnliga arbetstagares behov — särskilt sådana med försörjningsplikt — bör vidtagas, och kostnaderna härför bör bestridas på sådant sätt, att icke anställandet av kvinnliga arbetstagare hindras. Likställighet mellan manliga och kvinnliga arbetstagare i fråga om tillträde till yrken eller befattningar bör främjas, med vederbörligt beaktande av bestämmelserna i internationella regleringar och i nationell lagstiftning angående skydd för kvinnors hälsa och välfärd.

Slutligen framhålles, att intet bör underlåtas för att inför den allmänna opinionen klargöra skälen för att principen om lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde bör genomföras.

Vid behandlingen av denna fråga i konferensens plenarsammanträde framlade regeringsombuden för Australien, Danmark, Indien, Storbritannien och Sverige ett förslag att konventionen måtte utbytas mot en rekommendation. Detta förslag förkastades dock med 103 röster mot 68. Konventionen antogs därefter av konferensen med 105 röster mot 33 och 40 nedlagda röster. Rekommendationen antogs med 146 röster mot 18, medan

19 ombud avstod från att rösta. Av de svenska ombuden nedlade regeringsombuden sina röster i fråga om såväl konventionen som rekommendationen, medan arbetarombudet röstade för och arbetsgivarombudet mot antagandet av konventionen och rekommendationen.

Konvention (nr III) och rekommendation (nr III) angående diskriminering i fråga om anställning och yrkesutövning

Beträffande innehållet i konventionen må följande anmärkas.

Varje stat, som ratificerar konventionen, skall förbinda sig att utforma och tillämpa en nationell politik, avsedd att genom metoder, anpassade efter landets förhållanden och praxis, främja likställdhet med avseende å möjligheter och behandling i fråga om anställning och yrkesutövning i syfte att avskaffa varje diskriminering i nämnda hänseende (art. 2). Begreppet »diskriminering» definieras i konventionen såsom avseende varje åtskillnad, uteslutning eller företräde på grund av ras, hudfärg, kön, religion, politisk uppfattning, nationell härstamning eller socialt ursprung, som har till följd, att likställdhet med avseende å möjligheter eller behandling i fråga om anställning eller yrkesutövning omintetgöres eller beskäres. Konventionen äger tillämpning å tillträde till yrkesutbildning, till anställning och till skilda yrken ävensom å anställningsvillkor (art. 1).

Rekommendationen anger de områden inom vilka staterna bör tillämpa en politik av icke-diskriminerande natur ävensom de principer som bör vara vägledande för de offentliga myndigheterna, arbetsgivarna och arbetarna samt deras respektive organisationer. Bland de i rekommendationen uppräknade tillämpningsåtgärderna må särskilt nämnas upprättandet av lämpliga organ för att främja politikens tillämpning inom alla områden av offentlig och privat anställning samt en hänvisning till den år 1949 av arbetskonferensen antagna reviderade konventionen angående migrerande arbetare och den därtill anslutna rekommendationen.

Konventionen antogs av konferensen med 189 röster mot 24 och 13 nedlagda och rekommendationen med 212 röster mot 0 och 11 nedlagda. Av de svenska ombuden röstade regerings- och arbetarombuden för antagandet av såväl konventionen som rekommendationen, medan arbetsgivarombudet röstade mot konventionen och nedlade sin röst beträffande rekommendationen.

Likalönskommittén

Den 10 januari 1947 tillkallades sju utredningsmän¹ för att inom finans-

¹ Generaldirektören A. E. V. Swartling, ordförande, kamreraren Karin Almgren, ledamoten av riksdagens första kammare, bibliotekarien Ebon M. I. Andersson, ledamoten av riksdagens andra kammare, ombudsmannen Sigrid H. E. Ekendahl, ordföranden i statens lönenämnd, statskommissarien B. E. Johnsson, förtroendemannen G. Jönsson samt dåvarande ledamoten av riks-

departementet biträda med utredning angående likalönsprincipens genomförande i statsförvaltningen. Utredningsmännen, som antog benämningen likalönskommittén, avgav den 18 maj 1953 betänkande i ämnet »Lika lön för män och kvinnor i det statliga lönesystemet» (SOU 1953: 18). Vid betänkandet fanns fogat ett av ledamoten N. H. T. Larsson avgivet särskilt yttrande, innehållande en i vissa delar avvikande mening.

Kommittén definierade likalönsprincipen med utgångspunkt från definitionen i Internationella arbetsorganisationens konvention nr 100 såsom »Lika lön för man och kvinna för likvärdig arbetsuppgift». Detta innebär, framhöll kommittén, att lönen skall fastställas med hänsyn till den föreliggande arbetsuppgiften och att denna skall värdesättas efter samma normer, antingen den utföres av man eller kvinna.

Vid sin undersökning, huruvida likalönsprincipen var genomförd inom det statliga lönesystemet, konstaterade kommittén, att härför fordras först och främst, att avlöningsförmånerna i en och samma tjänst är lika, antingen den innehas av man eller kvinna (lika lön i samma befattning). Kommittén fann, att principen såtillvida var genomförd inom det statliga avlöningssystemet.

Kommittén framhöll därefter, att det givetvis strider mot likalönsprincipen, om för samma slags arbetsuppgifter har inrättats särskilda tjänster för män och särskilda tjänster för kvinnor och de kvinnliga tjänsterna har placerats i lägre lönegrad än de manliga. En sådan avvikelse från likalönsprincipen fann kommittén föreligga i fråga om vissa kvinnliga tjänster vid fångvårdsanstalterna och statens sinnessjukhus.

De kvinnliga tjänsterna med direkt manlig motsvarighet utgjorde emellertid enligt kommittén ett begränsat problem. Likalönsprincipen fann kommittén ha sin största räckvidd, när det gäller lönegradsplaceringen av sådana tjänster, som visserligen inte är reserverade för kvinnor men som de facto uteslutande eller huvudsakligen innehas av kvinnor (av kommittén kallade »kvinnliga» tjänster) och som inte har några direkta motsvarigheter bland de »manliga» tjänsterna (tjänster som uteslutande eller huvudsakligen innehas av män). Kommittén framhöll, att likalönsprincipen kräver, att de »kvinnliga» tjänsterna lönegradsplaceras med hänsyn till arbetsuppgifterna och värdesättes efter samma grunder som de »manliga» tjänsterna. I detta avseende fann kommittén de väsentligaste avvikelserna från likalönsprincipen föreligga inom det statliga lönesystemet. Vissa av de »kvinnliga» tjänsterna hade vid jämförelse med »manliga» tjänster en med

---

dagens andra kammare, sedermera statsrådet Hj. R. Nilson. Under utredningsarbetets gång ersattes Jönsson med förbundsordföranden B. Larsson, vilken i sin tur ersattes med ledamoten av riksdagens andra kammare, ombudsmannen S. H. Henriksson, samt Nilson av ledamoten av riksdagens första kammare, lantbrukaren N. H. T. Larsson.

hänsyn till arbetsuppgifterna alltför låg löneställning. Detta gällde särskilt de »kvinnliga» tjänster, som var placerade under dåvarande 10 lönegraden (numera 7 lönegraden). Denna lönegrad kunde betecknas som den manliga bottenlönegraden, d. v. s. den lägsta lönegrad, som i praktiken användes för ordinarie eller extra ordinarie tjänst, avsedd att rekryteras med män.

Kommittén tog därefter upp frågan, om likalönsprincipen borde genomföras inom det statliga lönesystemet, och framhöll därvid, att de invändningar som gjorts och fortfarande gjordes mot ett fullständigt genomförande av likalönsprincipen, kunde hänföras till tre olika lönesättningsprinciper, nämligen *behovslöneprincipen*, *prestationslöneprincipen* och *marknadslöneprincipen*.

Behovslöneprincipen har åberopats som skäl för en generell löneskillnad mellan män och kvinnor, varvid anförts, att gruppen manliga tjänstemän i genomsnitt har större familjeförsörjningsbördan än gruppen kvinnliga tjänstemän. Kommittén framhöll, att staten genom att tillämpa lika lön för män och kvinnor i samma befattning avisat en öppen tillämpning av behovslöneprincipen. En »dold» tillämpning av behovslöneprincipen förekom däremot enligt kommittén på så sätt, att tjänster, avsedda att huvudsakligen rekryteras av män, oavsett arbetsuppgifterna icke placerades lägre än i dåvarande 10 lönegraden, eftersom lönen ansetts böra avpassas efter en familjeförsörjares behov, medan tjänsterna under denna »manliga bottenlönegrad» praktiskt taget uteslutande var sådana som endast eller huvudsakligen innehades av kvinnor.

Kommittén avvisade behovslöneprincipen som skäl mot genomförande av likalönsprincipen och framhöll, att lön borde betalas efter arbetet och oberoende av arbetstagarens personliga förhållanden; utjämning av försörjningsbördan borde ske genom skatte- och socialpolitiska åtgärder, som berör alla medborgare. Att anföra behovssynpunkter som motivering för lägre lönegradsplacering av »kvinnliga» tjänster var enligt kommitténs uppfattning orimligt redan av den anledningen, att ett stort antal kvinnor i stats-tjänst har fått sin lön bestämd utan dylika hänsyn.

Prestationslöneprincipen innebär, att lönen göres beroende av arbetstagarens prestation, varmed förstås den totala arbetsinsatsen under hela anställningstiden, ställd i relation till arbetsgivaren-statens utgifter för lön, pensionering, utbildning etc. Med åberopande av prestationslöneprincipen har det gjorts gällande, att kvinnornas löner borde reduceras generellt på grund av att kvinnornas arbetsinsats i genomsnitt är lägre än männens.

Kommittén konstaterade, att prestationslöneprincipen kan anses avvisad i det statliga lönesystemet, när det gäller själva lönesystemets konstruktion, i och med att lika lön i samma befattning genomförts. Efter att ha omnämnt vissa undersökningar, som utvisade, att sjukledighetsfrekvensen genom-

gående är högre för en grupp kvinnor än för en grupp män med samma arbetsuppgifter, fortsatte kommittén:

Även om det med hänsyn till den genomsnittliga sjukledighetsfrekvensen måste anses sannolikt, att en grupp kvinnor vållar arbetsgivaren större utgifter än en lika stor grupp män med samma lön, finner vi det orättvist att reducera lönen för en kvinnlig tjänsteman, därför att hon tillhör en viss, statistiskt lätt avgränsbar grupp. Det måste vara orimligt, att de av kvinnorna, som är friskare än genomsnittet bland männen, skall betala för de övriga kvinnornas sjukledigheter. Vi avvisar varje slags generell lönereduktion för kvinnliga tjänstemän på grund av denna grupps högre sjukledighetsfrekvens och anser följaktligen, att sjukledighetsfrekvensen inte får tas till intäkt för lägre lönegradsplacering av »kvinnliga» tjänster. Om hög sjukledighetsfrekvens skall ge anledning till särskilda löneavdrag, måste dessa avse såväl män som kvinnor och innebära en bättre anpassning av det statliga lönesystemet till den individuella prestationen sådan den avspeglas i närvarofrekvensen.

Marknadslöneprincipen innebär, att statstjänstemännens löner skall avvägas så, att lönen för ett visst arbete i statstjänst så nära som möjligt ansluter sig till den lön som på den privata arbetsmarknaden betalas för likartat arbete. Kommittén ansåg, att man kunde utgå ifrån att avlöningen för sådana arbetsuppgifter i statstjänst, som huvudsakligen utföres av män, i stort sett anpassats efter lönenivån för »manliga» arbetsuppgifter på den privata arbetsmarknaden, och att arbetsuppgifter, som huvudsakligen utföres av kvinnor, i stort sett betalas med samma lön som »kvinnligt» arbete i enskild tjänst. Vidare anförde kommittén, att marknadslöneprincipens tillämpning historiskt sett är den främsta anledningen till att vissa »kvinnliga» tjänster är lönegradsplacerade i strid med likalönsprincipen. Kommittén ansåg det emellertid i princip riktigt, att inom det statliga lönesystemet lönegradsplaceringen av de »kvinnliga» tjänsterna, oberoende av den privata arbetsmarknadens värderingar, sker helt i överensstämmelse med likalönsprincipen. Detta förutsätter enligt kommittén en så långt möjligt objektiv arbetsvärdering inom det statliga lönesystemet.

I fråga om likalönsprincipens genomförande uttalade kommittén, att ett omedelbart eliminerande av de avvikelser från principen som ovan redovisats skulle innebära en ökning av statens kostnader för löner med cirka 51 milj. kr. per år. Därvid hade inte räknats med någon kostnadsökning på grund av de förskjutningar i löneställning för »kvinnliga» tjänster i dåvarande 10 eller högre lönegrader, som kunde komma att föranledas av att 10 lönegraden skulle bli bottenlönegrad för både kvinnor och män. Till kostnadsökningen skulle dessutom komma ökade kostnader för pensioner, övertidsersättningar m. m. Det syntes kommittén vidare ofrånkomligt, att en lönegradsuppflyttning av de »kvinnliga» statliga befattningarna måste föra med sig lönejusteringar för motsvarande befattningar vid landsting, städer och andra kommuner. Dessa lönejusteringar beräkna-

des av kommittén medföra en ökning av löneutgifterna för landstingen med cirka 36, för städerna med cirka 36 och för landskommunerna med cirka 21 milj. kr. per år. Likalönsprincipens genomförande i det statliga lönesystemet måste enligt kommittén också inverka på löneutvecklingen på den privata marknaden. Likalönsfrågan var därför ytterst en fråga om löneutjämning mellan manliga och kvinnliga arbetstagare på hela arbetsmarknaden. Denna utjämning kunde emellertid främjas genom att staten vid lönesättningen för sina anställda i snabbare takt förverkligade likalönsprincipen. I vilken takt förverkligandet borde ske var emellertid en politisk-ekonomisk avvägningsfråga, som föll utanför kommitténs uppdrag.

Historik

Likalönskonventionen m. m. inför riksdagen

Riksdagen har flera gånger uttalat sig mot ratificering av likalönskonventionen. Första gången skedde detta i anledning av proposition (nr 47) år 1952, vari anhölls om riksdagens yttrande angående konventionen, och i samband därmed behandlade motioner. *Andra lagutskottet* anslöt sig i sitt utlåtande (nr 21), som låg till grund för riksdagens beslut i ärendet, till en under frågans föregående behandling uttalad uppfattning, att en ratificering av konventionen skulle innebära ett frångående av den dittills allmänt godtagna principen om rätt för arbetsmarknadens parter att utan påverkan från statsmakterna genom fria avtalsförhandlingar träffa överenskommelser om löneförhållanden.

Vid 1956 års riksdag framställdes i två likalydande *motioner* (I: 356 och II: 270) yrkande av innebörd att riksdagen måtte uttala, att Sverige skulle ratificera likalönskonventionen och den därtill anslutande rekommendationen nr 90. *Andra lagutskottet* hemställde i utlåtande (nr 37), att motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Utskottet uttalade därvid sin anslutning till den ovan återgivna principen om rätt för arbetsmarknadens parter att utan påverkan från statsmakterna genom fria avtalsförhandlingar träffa överenskommelser om löneförhållanden. Vidare yttrade utskottet, att enligt dess mening arbetstagarnas egna organisationer vore bäst ägnade att tillgodose kvinnornas intressen i nu förevarande avseenden.

I fråga om lönerna på de statliga och kommunala områdena yttrade utskottet:

Såvitt avser det statliga området medger gällande ordning i vårt land, att statsmakterna bestämmer lönerna och således även att likalönsprincipen genomföres. En ratificering av konventionen innebär här alltså enligt den ovan återgivna artikel 2, att statsmakterna åtager sig att »trygga tillämpningen» av nämnda princip. Enligt en av den s. k. likalönskommittén genomförd undersökning, vilken redovisats i kommitténs år 1953 avgivna

betänkande, skulle likalönsprincipens fullständiga genomförande på det statliga området i vårt land innebära en ökning av statens kostnader för löner beräknade efter dåvarande förhållanden, av 51 miljoner kronor per år. För samtliga statliga och kommunala tjänster skulle löneutgifterna öka med 144 miljoner kronor. Till detta belopp komme även ökade kostnader för pensioner, övertidsersättning m. m. Ett genomförande av likalönsprincipen på det statliga området skulle vidare givetvis få konsekvenser även för det privata näringslivet.

Utskottet fann sig, med hänsyn såväl till nämnda kostnader som till principen om den privata arbetsmarknadens frihet, icke kunna tillstyrka att konventionen ratificerades.

Avslutningsvis uttalade utskottet.

Utskottet vill emellertid understryka, att utskottets ställningstagande till frågan om svensk ratificering av likalönskonventionen icke berör frågan, huruvida en successiv höjning av kvinnornas löner bör genomföras. I denna fråga uttalar utskottet emellertid sin tillfredsställelse över att arbetsmarknadens parter visat ett positivt intresse för genomförandet av förbättringar samt att den tidigare eftersläpningen av kvinnornas löner i förhållande till männens alltmer minskat. Från arbetstagarnas organisationer har också i samband med de årliga löneförhandlingarna i olika sammanhang gjorts uttalanden av innebörd, att särskild uppmärksamhet skall ägnas kvinnornas lönefrågor. Man har enligt utskottets mening med hänsyn till vad som sålunda förekommit anledning antaga, att utvecklingen på löne marknaden även i fortsättningen skall gå i en för kvinnorna gynnsam riktning.

Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Samma yrkande väcktes genom *motion* (I: 123) vid 1958 års B-riksdag. Även denna motion avstyrktes av *andra lagutskottet* (utl. B 8). Utskottet yttrade, att riksdagen åren 1952 och 1956 som sin mening förklarat att ratificering icke borde ske, och fortsatte:

Såsom skäl för denna ståndpunkt har åberopats att en ratificering skulle innebära att man frångick den hittills allmänt godtagna principen om rätt för arbetsmarknadens parter att utan påverkan från statsmakterna genom fria avtalsförhandlingar träffa överenskommelser i lönefrågor. Enligt utskottets mening är nämnda skäl alltjämt bärande.

Emellertid vill utskottet framhålla att förevarande spörsmål kan tänkas komma i ett annat läge såsom följd av genomförandet av ett frihandelsområde i Väst Europa, varom förhandlingar sedan en tid pågått. I dessa förhandlingar lär frågan om likalönsprincipen ha aktualiserats. Det är därför möjligt att man från svensk sida kan komma att ta ställning till problemet om likalönsprincipen såsom en del av det större problemkomplexet om genomförandet av frihandelsområdet.

Utskottet anser dock att under rådande förhållanden Sverige icke bör biträda konventionen.

Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Vissa ändringar i riktning mot likalönsprincipens förverkligande på det

statliga området beslutades vid 1957 års riksdag (prop. 120, SU 90, rskr. 225) och vid 1958 års B-riksdag (prop. B 1, bil. 2. p. 2, SU B 14, rskr. B 11). Ändringarna rörde personal inom fångvården och mentalsjukvården. I sitt av riksdagen godkända utlåtande till 1958 års B-riksdag yttrade *statsutskottet*, att, även om åtskilliga i likalönsskommitténs betänkande behandlade spørsmål ännu återstod olösta, det likväl enligt utskottets mening måste framstå såsom mest ändamålsenligt, att de resterande frågorna betraktades som förhandlingsfrågor och behandlades i enlighet därmed. I anslutning därtill avstyrkte utskottet ett motionsvis framställt yrkande om att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om förslag till genomförande etappvis av likalönsprincipen i det statliga avlöningssystemet.

Vid 1959 års riksdag behandlades dels i anledning av *proposition* (nr 23) frågan om ratificering av konventionen angående diskriminering i fråga om anställning och yrkesutövning, dels ock i anledning av en *motion* (II: 214) frågan om ratificering av likalönskonventionen. I propositionen uttalades, att Sverige icke borde tillträda den förstnämnda konventionen, enär en ratificering skulle ålägga Sverige att främja och trygga likalönsprincipen. I anledning av propositionen väcktes två likalydande *motioner* (I: 381 och II: 458), vari yrkades, att riksdagen måtte tillstyrka ratificering av konventionen angående diskriminering i fråga om anställning och yrkesutövning. I sitt av riksdagen godkända utlåtande (nr 2) anförde *andra lagutskottet*:

Av de frågor, som behandlas i den av Internationella arbetskonferensen år 1958 antagna konventionen angående diskriminering i fråga om anställning och yrkesutövning, är de flesta redan lösta för vårt lands vidkommande. Beträffande tillsättning av statliga befattningar gäller sålunda på grund av § 28 regeringsformen, att avseende skall fästas endast vid förtjänst och skicklighet. Hänsyn får alltså icke tagas till ras, hudfärg, kön, religion, politisk uppfattning, nationell härstamning eller socialt ursprung. Att i fråga om prästtjänster och vissa andra befattningar med anknytning till det religiösa livet avseende skall fästas vid trosåskådning, lär icke strida mot konventionen.

Även beträffande kommunala och privata anställningar torde i de flesta avseenden tillämpas principer, som är förenliga med konventionen.

En av de grundsatser, som behandlas i 1958 års konvention, nämligen principen om lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde, kan emellertid icke anses vara fullt genomförd vare sig inom statlig, kommunal eller privat verksamhet.

Statsmakterna har numera intagit den ståndpunkten, att likalönsskommitténs genomförande på det statliga området är en förhandlingsfråga. Denna ståndpunkt är knappast förenlig med konventionen, som ålägger ratificerande stat bl. a. att främja likalönsskommitténs principen, »såvitt avser anställning, som är underkastad nationell myndighets omedelbara kontroll».

Inom övriga delar av arbetsmarknaden är likalönsskommitténs genomförande helt beroende på arbetsmarknadsparternas överenskommelser; det skulle

strida mot hävdvunnen ordning, om statsmakterna — i enlighet med de förpliktelser, som skulle följa med en ratifikation — sökte förmå arbetsmarknadsparterna att genomföra likalönsprincipen.

Vad nu anförts rörande statsmakternas inställning till genomförandet av likalönsprincipen innefattar, såsom och föredragande departementschefen funnit, hinder för vårt land att ratificera den år 1958 antagna konventionen angående diskriminering i fråga om anställning och sysselsättning. Utskottet kan därför icke tillstyrka yrkandet i motionerna I: 381 och II: 458 angående ratificering av konventionen.

Vad utskottet ovan uttalat om 1958 års konvention har tillämpning även på internationella arbetsorganisationens konvention av år 1951 angående lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde. Riksdagen har för övrigt flera gånger tidigare uttalat sig mot ratificering av denna konvention. Utskottet anser sig alltså böra avstyrka även motionen II: 214, enligt vilken 1951 års konvention och en åtföljande rekommendation skulle ratificeras av Sverige.

Likalönskonventionen inför Nordiska rådet

Vid Nordiska rådets 7:e session år 1959 hemställdes i ett av herrar Nihlfors och Osvald väckt *medlemsförslag*, att rådet måtte rekommendera regeringarna att ratificera likalönskonventionen samt vidtaga åtgärder för att förverkliga den därmed sammanhängande rekommendationen nr 90.

Över förslaget avgavs utlåtande av *Nordiska rådets socialpolitiska nio-mannakommitté*, som konstaterade, att konventionen redan ratificerats av Island och Norge samt att regeringen i Danmark hade anmält sin avsikt att framlägga förslag om ratifikation vid folketingssessionen 1959/60. Kommittén påpekade härefter, att de betänkligheter som framförts mot ratifikation för Sveriges vidkommande hänförde sig till den i de nordiska länderna rådande principen om arbetsmarknadsparternas frihet att utan statlig inblandning träffa överenskommelser i lönefrågor. Kommittén fortsatte härefter:

På det principiella planet gäller motsättningarna framför allt frågan, huruvida en ratificering av konventionen låter sig förena med den hävdvunna avtalsfriheten på arbetsmarknaden.

Å ena sidan finnes de, som företräder den meningen, att ratifikation på nu angiven grund inte bör ske. De synes motivera sin ståndpunkt huvudsakligen därmed, att — vare sig man väljer lagstiftningsvägen eller avtalsvägen — en statlig intervention i syfte att åvägabringa anställningsvilkorens reglering enligt de i konventionen uttalade principerna skulle betyda ett ingripande i lönesättningen i klar strid mot principen om avtalsparternas frihet att själva träffa överenskommelser i dessa frågor. Därutöver tar man avstånd från ett system, som skulle innebära, att en internationell konvention ratificerades allenast på grundval av kollektivavtal. Även om en sådan ordning godkändes, kan man därmed — framhålles det — då det gäller likalönskonventionen, inte komma ifrån statens konventionsenliga skyldigheter

att öva inseende över att kollektivavtalens innehåll inte i något avseende innebär diskrimination i den mening detta begrepp enligt konventionen måste tolkas i fråga om anställningsvilkorens reglering för män och kvinnor.

Det finnes å andra sidan, som framför allt understryker, att konventionen ingalunda kräver, att stat, som ratificerar denna, skall lagfästa likalönsprincipen och därmed göra denna rättsligt bindande för arbetsmarknadens parter. Konventionen öppnar enligt deras mening full möjlighet att genomföra principen på annat sätt, t. ex. kollektivavtalsvägen, även i etapper. Ett antagande av konventionen anses därför inte på något sätt stå i strid med de principer för arbetsmarknadens frihet, som är gällande i de nordiska länderna. För statens del torde konventionens principer i vart fall formellt vara i huvudsak genomförda.

Socialpolitiska utskottet uttalade i sitt förslag i anledning av medlemsförslaget, att allmän enighet i stort sett råder i de nordiska länderna därom, att man bör eftersträva en lönesättning för utförda arbetsprestationer, som icke gör åtskillnad mellan könen, samt att det följaktligen i Norden icke föreligger några delade meningar av väsentlig betydelse om själva grundtanken i likalönskonventionen. Utskottet ville för sin del uttala sig till förmån för att likalönsfrågan i enlighet med denna målsättning bringas närmare sin lösning i de nordiska länderna. Av allt att döma syntes det också utskottet, som om det steg på vägen mot en lösning av likalönsfrågan som en ratifikation av konventionen utgör inom en nära framtid sannolikt kan tagas av alla länder i Norden. Beträffande Sverige hänvisade utskottet härvid till att en utredning pågick inom Landsorganisationen i Sverige med uppgift att i olika hänseenden närmare undersöka de med likalönsfrågan sammanhängande problemen. De betänkligheter som i Sverige anförts mot en ratifikation syntes utskottet i allt väsentligt vara av principiell natur, i det man där med hänsyn till arbetsmarknadsorganisationernas fria ställning torde hysa den uppfattningen, att en ratifikation bör ske först efter det att förutsättningar härför skapats genom organisationernas egna insatser. Här efter fortsatte utskottet:

I detta läge finner utskottet, som med tillfredsställelse konstaterar, att man i samtliga länder i Norden arbetar för en lösning av likalönsfrågan, den lämpligaste åtgärden vara att uppskjuta behandlingen av medlemsförslaget i avvaktan på resultatet av de utredningar, som i Finland och Sverige pågår på detta område. Samtidigt vill utskottet uttrycka förhoppningen, att det sålunda i dessa länder pågående utredningsarbetet i förening med arbetsmarknadsorganisationernas insatser i förestående löneförhandlingar kommer att inom en snar framtid skapa erforderliga förutsättningar för likalönskonventionens ratificering även i dessa länder.

Under hänvisning till det anförda föreslog utskottet, att rådet skulle uppskjuta vidare behandling av medlemsförslaget till en senare session.

Rådet beslöt i enlighet med utskottets förslag.

Vid Nordiska rådets 8:e session år 1960 behandlades det

från föregående session uppskjutna medlemsförslaget om ratifikation av likalönskonventionen.

Socialpolitiska utskottet föreslog, att rådet inte skulle företa sig något i anledning av medlemsförslaget. I sin motivering härför påpekade utskottet bl. a., att konventionen dåmera ratificerats även av Danmark. Ehuru Svenska arbetsgivareföreningen och Landsorganisationen i Sverige alltjämt på sakens dåvarande ståndpunkt ställde sig avvisande till ratifikation, hade emellertid, framhöll utskottet, i Sverige ett betydelsefullt resultat uppnåtts genom den våren 1960 mellan Arbetsgivareföreningen och Landsorganisationen träffade centrala löneuppgörelsen, varvid de båda huvudorganisationerna enats om att med utgångspunkt från principen lika lön för likvärdig arbetsinsats rekommendera de anslutna förbunden att under en övergångsperiod av fem år ändra avtalen så, att beteckningarna män och kvinnor ersättes med ensartade gruppbeteckningar. Härefter anförde utskottet:

Den omständigheten, att konventionen ännu inte ansetts kunna ratificeras av två länder, innebär följaktligen inte, att man i dessa länder ställer sig avvisande till likalönsprincipen. Tvärtom torde allmän enighet råda i samtliga nordiska länder därom, att man bör eftersträva en lönesättning för utförda arbetsprestationer, som inte gör åtskillnad mellan könen. I de två länder, som ännu inte sett sig i stånd att ratificera konventionen har dessutom olika positiva åtgärder vidtagits, som är ägnade att framdeles skapa förutsättningar för ratifikation. Härmed har enligt utskottets mening medlemsförslagets syfte nu i allt väsentligt uppnåtts, och den formella åtgärd, som en ratifikation innebär, synes mot bakgrunden härav ha avtagit i betydelse. Utskottet anser, att i detta läge saken inte skulle kunna föras ytterligare framåt genom en rekommendation från rådets sida utan att det bör få ankomma på de länder, som ännu inte ratificerat konventionen, att själva bestämma tidpunkten för ratifikation i enlighet med den uppfattning, som råder i dessa länder om innebörden av en sådan åtgärd och de förpliktelser, som följer härav. Härmed skulle enligt utskottets mening förslaget kunna betraktas såsom slutbehandlat i rådet.

Rådet beslöt i enlighet med utskottets förslag.

Motionerna I:310 och II:386 samt de däröver avgivna yttrandena

Motionerna

Motionärerna framhåller, att en av de viktigaste reformerna under 1960-talet bör vara att avskaffa den diskriminering efter kön som finns inom en rad områden av samhällslivet, inte minst på arbetsmarknaden. Det bör, fortsätter motionärerna, vara en självklarhet att i det svenska samhället alla människor oberoende av kön får rätt till samma lön för arbete av samma värde. Sålunda skall de personliga kvalifikationerna och arbetsuppgifternas värde i förhållande till ansvar, utbildningskrav och andra relevanta faktorer vara avgörande för lönesättningen, något som bör gälla inte minst behandlingen av män och kvinnor i statstjänst. I motionerna

erinras om likalönskonventionen (nr 100) och konventionen angående diskriminering i fråga om anställning och yrkesutövning (nr 111). Enligt motionärerna medför ratifikation av dessa konventioner inte något ingrepp från statens sida i arbetsmarknadsparternas förhandlingsfrihet. Däremot innebär en ratifikation ett naturligt stöd åt likalönsprincipen. Motionärerna hänvisar vidare till den av Förenta nationernas generalförsamling år 1948 antagna allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna, i vars artikel 23: 2 uttalas att envar utan åtskillnad har rätt till lika lön för lika arbete. Härefter anför motionärerna:

Ett antagande av ILO:s konvention nr 100 tvingar inte till lagstiftning, ej heller till ett omedelbart genomförande av lika lön. Det finns inte heller enligt vår mening någon anledning att tolka konventionen så, att ett uppfyllande av dess stadganden skulle tvinga de fördragsslutande staterna till ett ingrepp i arbetsmarknadsparternas rätt att fritt förhandla. Enligt texten skall medlemsstaterna nämligen förbinda sig »med avseende å alla arbetstagare, på sätt som är förenligt med gällande ordning för fastställande av lönesatser, främja och i den mån sagda ordning så medgiver trygga tillämpningen av principen om lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde».

Beträffande vad i övrigt anförts till stöd för motionsyrkandet får utskottet hänvisa till motionen II: 386.

Remissyttrandena

Yrkandet om ratifikation avstyrkes av *Svenska arbetsgivareföreningen*. *Landsorganisationen i Sverige* anser, att en ratificering inte för närvarande är påkallad. Övriga organisationer tillstyrker yrkandet.

LO hänvisar till sitt yttrande den 15 juni 1959 till Nordiska rådets svenska delegation, vari anfördes, att LO »till fullo ansluter sig till den i konventionen och i den därtill hörande rekommendationen nr 90 fastslagna principen om lika lön för likvärdig arbetsinsats men att en svensk anslutning till denna konvention näppeligen skulle bidra till att i praktiken föra frågan om en utjämning av löneklyftorna mellan män och kvinnor närmare sin lösning». I yttrandet hette det i fortsättningen:

Kvinnolöneproblemet i vårt land är nämligen inte blott ett problem om lönediskriminering utan orsakas även av sämre möjligheter för kvinnorna att — bl. a. till följd av sämre yrkesutbildning och av familjeskäl framtvingade avbrott i förvärvsverksamheten — placera sig i välavlönade systerföretag. För fackföreningsrörelsen framstår problemet som det formulerades vid 1956 års LO-kongress som »ett renodlat solidaritetsproblem, som det är fackföreningsrörelsens uppgift att söka lösa med gemensamma riktlinjer och samfälliga ansträngningar». Innebörden av detta uttalande torde vara, att statsmakterna inte bör engageras i kvinnolönefrågans lösning, lika litet som man enligt svensk facklig uppfattning önskar statligt engagemang i andra löneproblem.

LO erinrar härefter om den under våren 1960 träffade uppörelsen mel-

lan LO och Svenska arbetsgivareföreningen och konstaterar att uppgörelsen innehåller riktlinjer för ett genomförande av principen, att lika lön bör gälla för likvärdig arbetsinsats. Enligt uppgörelsen skall kollektivavtalen under en övergångstid av fem år ändras så, att beteckningarna män och kvinnor vid angivande av lönesatser utgår. Dessutom utsägs, att man skall undanröja sådana bestämmelser i avtalen som förhindrar likställighet mellan könen, när det gäller att utföra vissa arbetsuppgifter. Härefter fortsätter organisationen:

LO vill starkt ifrågasätta — och gör det under hänvisning till erfarenheterna från andra länder — huruvida en svensk ratificering av konventionen hade lett till ett snabbare förverkligande av likalönsprincipen.

LO:s slutsats av det ovan anförda blir, att det för närvarande inte kan anses påkallat att de svenska statsmakterna ratificerar ILO:s konvention nr 100.

Svenska arbetsgivareföreningen erinrar inledningsvis om att föreningen och LO i anslutning till en av Arbetsmarknadskommittén föranstaltad utredning, som redovisades i ett betänkande år 1951, å ömse sidor accepterat principen om lika lön för likvärdig arbetsinsats. Enligt denna princip skall vid löneavvägningen hänsyn tagas till alla de faktorer som direkt eller indirekt inverkar på arbetsinsatsens värde, så att de totala produktionskostnaderna blir desamma oavsett vem som sysselsättes med arbetet. Föreningen framhåller, att den i likalönskonventionen angivna principen om lika lön för lika arbetsuppgift inte torde överensstämma med den ovan redovisade prestationslöneprincipen. Konventionens löneprincip synes, anför föreningen vidare, förutsätta generella löneutjämnningar, som skulle försvåra en sådan starkare individuell differentiering som parterna anser önskvärd, och principen torde vidare ej medge, att hänsyn tages exempelvis till att kvinnorna regelmässigt har en högre frånvaro än männen. Härefter fortsätter föreningen:

Redan denna bristande överensstämmelse med den på den svenska arbetsmarknaden accepterade principen är ett skäl mot en ratifikation av konventionen. Dessutom skulle emellertid, som föreningen tidigare framhållit vid flera olika tillfällen, en ratifikation av både denna konvention och konvention nr 111 strida mot de grundläggande principerna för avtalsfriheten på den svenska arbetsmarknaden. Även om, såsom motionärerna synas anse, statsmakterna blott skulle lita till ratificeringens opinionsbildande verkan, vore en ratificering olycklig emedan åtgärden säkerligen skulle missförstås såväl inom som utom landet.

De tillstyrkande remissinstanserna framhåller i allmänhet likalönsprincipens tillämpning och likalönskonventionens ratificering såsom självklara rättvisekrav. *RLF* framhåller sålunda, att en ratificering skulle innebära ett moraliskt stöd åt en rättvis princip. *RLF* anför vidare, i likhet med flera andra remissinstanser, att innehållet i ifrågavarande konventioner knappast kan tolkas så, att en ratificering skulle medföra inskränkning i

den svenska arbetsmarknadens traditionella frihet att själv bestämma om löner och arbetsvillkor utan inblandning från myndigheter. *Högerns kvinnoförbund* uttalar, att enligt förbundets uppfattning likalönskonventionens formulering inte kan tvinga till ett omedelbart genomförande av lika lön.

TCO förklarar sig förorda ratificering av konventionerna samt anför där-
efter:

Det finns dock ingen anledning att överdriva betydelsen av att riksdagen ratificerar konventionerna. Det väsentliga är att myndigheterna utvecklar och förstärker insatserna på skol- och yrkesutbildningens område, i fråga om arbetsförmedlingen och den allmänna arbetsmarknadspolitiken samt yrkesvägledningen på ett sådant vis, att utrymmet för diskriminerings-tendenserna elimineras. Dessa hänger nämligen intimt samman med brist-
marknadssituation. Det är inte minst viktigt att den statistiska belysningen av diskriminering vid rekrytering och i övrigt blir bättre. Vid sidan om könsdiskriminering torde den med hänsyn till ålder utgöra det största problemet i Sverige f. n.

Motionerna I:471 och II:419

I motionerna hänvisas till motiveringen i motionen II: 418. I denna motion anföres inledningsvis:

Opinionen för rättvisa åt kvinnorna har äntligen lett därhän att Landsorganisationen i den nu pågående avtalsrörelsen formulerat kravet om de särskilda kvinnolönernas avskaffande ur kollektivavtalen. Den aktuella likalönsdebatten visar emellertid att arbetsgivarna inte ens är beredda att gå med på detta första steg till rättvisare lönesättning för kvinnorna. Man söker redan vägar att i praktiken sabotera de resultat som kan komma att uppnås på förhandlingsvägen. Således aktualiserar man en arbets- och meritvärdering som bygger på fortsatt diskriminering av den kvinnliga arbetskraften. Som argument härför anföres bl. a. att kvinnornas yrkesverksamma tid i regel är kortare än männens. Att så är fallet sammanhänger främst med det faktum att kvinnorna såsom mödrar, vårdare och fostrare av barnen utför en av de allra viktigaste arbetsinsatserna i samhället — en arbetsinsats av grundläggande betydelse även för nyrekryteringen till arbetslivet.

I motionen framhålles vidare, att på grund av en efterbliven rekryterings- och lönepolitik kvinnor i regel anställs till sådana underordnade befattningar som är placerade lägst på löneskalan. Befordringsmöjligheterna är enligt motionen oftast ytterst begränsade. Både samhällets och de enskilda individernas intressen kräver, heter det i motionen, att kvinnornas väg till verkligt likaberättigande på alla samhällslivets områden påskyndas. I synnerhet är det enligt motionen av vikt att de strävanden som nu pågår för att uppnå en rättvisare lönesättning för kvinnorna snabbt vinner lagens stöd.

Beträffande vad som i övrigt anförts till stöd för yrkandet i motionerna får utskottet hänvisa till motionen II: 418.

Utskottet

Internationella arbetsorganisationens konvention nr 100 om lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde antogs av organisationens allmänna konferens år 1951. Konventionen ålägger stat, som ansluter sig därtill, att, »på sätt som är förenligt med gällande ordning för fastställande av lönesatser, främja och, i den mån sagda ordning så medger, trygga tillämpningen av principen om lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde». Principen må enligt konventionen kunna tillämpas genom a) lagstiftning, b) i lag fastslagen eller erkänd ordning för bestämmande av lön, c) kollektivavtal mellan arbetsgivare och arbetstagare eller d) genom de vid a)—c) angivna utvägarna i förening.

Frågan om Sveriges anslutning till likalönskonventionen har vid flera tillfällen varit under riksdagens prövning. Första gången var år 1952, då i enlighet med vad som åligger Sverige i egenskap av medlem av internationella arbetsorganisationen konventionen underställdes riksdagen för yttrande. Härvid ansåg riksdagen — i enlighet med vad som föreslagits i propositionen i ämnet — att Sverige icke borde tillträda konventionen. Såsom skäl härför anfördes, att en ratificering skulle innebära ett frångående av den dittills allmänt godtagna principen om rätt för arbetsmarknadens parter att utan påverkan från statsmakterna genom fria avtalsförhandlingar träffa överenskommelser om löneförhållanden. Detta skäl upprepades, då frågan återkom vid 1956 års riksdag, 1958 års B-riksdag och 1959 års riksdag. Därjämte återopades vid 1956 års riksdag, att ett genomförande av likalönsprincipen skulle medföra stora utgifter för det allmänna. Vid 1959 års riksdag anfördes såsom ytterligare skäl mot ratificering, att statsmakterna vid föregående riksdag intagit den ståndpunkten att principens genomförande på det statliga området var en förhandlingsfråga samt att denna ståndpunkt knappast var förenlig med konventionen.

Internationella arbetsorganisationens konvention nr 111 angående diskriminering i fråga om anställning och yrkesutövning antogs av organisationens allmänna konferens år 1958. Konventionen ålägger ratificerande stat att främja likställdhet i nämnda hänseenden genom att avskaffa diskriminering på grund av ras, hudfärg, kön, religion, politisk uppfattning, nationell härstamning eller socialt ursprung. Över konventionen inhämtades 1959 riksdagens yttrande. Riksdagen anslöt sig därvid till en i propositionen i ämnet uttalad uppfattning, att Sverige icke borde tillträda konventionen, enär en ratificering skulle innebära en förpliktelse för statsmakterna att främja principen om lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde.

Frågan om tillämpning av likalönsprincipen inom det statliga avlöningssystemet har undersökts av likalönskommittén, som år 1953 avgav betänkande i ämnet. Kommittén, som med utgångspunkt från likalönskonventionen definierade principen såsom lika lön för man och kvinna för likvärdig

arbetsuppgift, fann att principen var i avsevärda delar genomförd i statsförvaltningen. De mest betydande avvikelserna från principen förelåg beträffande vissa tjänster, som huvudsakligen eller uteslutande rekryterades med kvinnor, s. k. kvinnliga tjänster. Medan tjänster, som var avsedda att besättas med män, aldrig sattes lägre än i 10 — numera 7 — lönegraden (den manliga bottenlönegraden), var ett stort antal kvinnliga tjänster placerade under denna lönegrad, trots att arbetsuppgifterna kunde anses minst lika kvalificerade som i de manliga tjänsterna. Någon större förändring i detta förhållande har hittills icke skett.

I *motionerna I: 310 och II: 386* hemställes att riksdagen måtte uttala sig för att Sverige skall ratificera dels likalönskonventionen, dels ock konventionen angående diskriminering i fråga om anställning och yrkesutövning. Motionärerna anför, att de personliga kvalifikationerna och arbetsuppgifternas värde i förhållande till ansvar, utbildningskrav och andra relevanta faktorer — och icke könet — skall vara avgörande för lönesättningen. De framhåller vidare, att en ratificering av konventionerna innebär ett naturligt stöd åt likalönsprincipen. Enligt deras mening medför en ratificering inte något ingrepp från statens sida i arbetsmarknadsparternas förhandlingsfrihet; den tvingar sålunda inte till lagstiftning i ämnet. Ej heller medför den tvång att omedelbart genomföra lika lön.

De tidigare anförda skälen mot ratificering av konventionerna är enligt utskottets mening alltjämt bärande. Mot uppfattningen, att lönesättningen på den enskilda arbetsmarknaden bör ske utan påverkan från statens sida, kan visserligen göras gällande, att konventionen icke torde innebära att staten skall medelst lagstiftning genomdriva likalönsprincipen på den enskilda arbetsmarknaden, men man kan enligt utskottets mening svårligen komma ifrån att en ratificering skulle tvinga staten att med andra medel söka påverka arbetsmarknadens parter att iakttaga principen. Vad angår det statliga lönesystemet vill utskottet erinra om att enligt likalönskommitténs mening ett konsekvent genomförande av likalönsprincipen inom detta torde fordra samma bottenlönegrad för män och kvinnor. Detta medför en betydande kostnadsstegring för staten. Landstingen, städerna och landskommunerna måste sannolikt vidtaga motsvarande ändringar i sina lönesystem. Kostnadsstegringarna för dem skulle bli högre än för staten. Emellertid torde en sådan konsekvens av likalönsprincipens tillämpning inte vara ostriktig. Definitionen av principen är inte så entydig, att tillämpningen är självklar i detaljfrågor. Det förutsättes tvärtom utrymme för förhandlingar mellan parterna. Med hänsyn härtill talar starka skäl för den av statsmakterna tidigare intagna ståndpunkten, att ännu olösta likalönsfrågor inom det statliga lönesystemet betraktas såsom förhandlingsfrågor och behandlas i enlighet därmed. Det bör dessutom framhållas, att en ratificering torde ha ytterst ringa betydelse för en positiv lösning av likalönsfrågan; de avgö-

2* — *Bihang till riksdagens protokoll 1960. 9 saml. 2 avd. Nr 58*

rande initiativen på detta område tas av arbetsmarknadens parter, och deras ställningstagande påverkas knappast av en ratificering. Man torde för övrigt kunna hävda, att likalönsfrågan här i landet förts längre fram mot sin slutgiltiga lösning än i de flesta länder som tillträtt konventionerna. Utskottet finner alltså inte skäl att biträda förevarande motionsyrkanden.

Ehuru utskottet sålunda funnit att förutsättningar ännu saknas för ratificering av konventionerna, anser utskottet önskvärt att frågan föres närmare sin lösning. Härutinnan har emellertid betydande framsteg gjorts under senare år. Därvid är först att nämna den i våras träffade överenskommelsen mellan Landsorganisationen och Svenska arbetsgivareföreningen, att beteckningarna »män» och »kvinnor» i kollektivavtalen skall under en övergångstid av fem år ersättas med ensartade gruppbeteckningar. Vidare må nämnas, att efter författningsändringar 1958 likalönsprincipen är fullt genomförd i det statliga lönesystemet såtillvida att lika lön betalas för man och kvinna med samma arbetsuppgifter.

I *motionerna I: 471 och II: 419* har yrkats att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t begära förslag till lag, som förbjuder att betala kvinnor lägre lön än män för likvärdigt arbete. Då en sådan lag skulle strida mot den förutnämnda hävdvunna uppfattningen, att statsmakterna inte bör påverka arbetsmarknadens parter vid deras överenskommelser i lönefrågor, avstyrker utskottet motionerna.

Under hänvisning till vad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

A. att motionerna I: 310 och II: 386, såvitt avser de däri under 1) upptagna yrkandena, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

B. att motionerna I: 471 och II: 419 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 8 november 1960

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Strand, Nils Elowsson, Axel Svensson, fru Carlqvist, fru Svenson*, herr Birke, fru Hamrin-Thorell och fröken Nordström;

från andra kammaren: herrar Jacobsson i Tobo, Lundberg, fröken Wetterström, fru Ekendahl, fröken Höjer, herrar Johansson i Södertälje, Wahrendorff och fru Eriksson i Ängelholm*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

vid utskottets hemställan under A

av fru *Svenson*, herr *Birke*, fru *Hamrin-Thorell*, fröken *Nordström*, herr *Jacobsson* i Tobo, fröken *Wetterström* och fröken *Höjer*, vilka ansett,

a) att det avsnitt av utskottets yttrande, som börjar å s. 19 med orden »De tidigare» och slutar å s. 20 med orden »utskottet motionerna», bort ersättas med text av följande lydelse.

»De skäl som tidigare åberopats mot ratificering av konventionerna kan dock icke längre anses bärande. Konventionerna kan knappast tolkas så, att ratificerande stat skulle vara ålagd att genom lagstiftning eller an- norledes direkt påverka arbetsmarknadens parter att genomföra likalöns- principen. Denna uppfattning vinner starkt stöd av det förhållandet, att både Danmark och Norge, vilka liksom Sverige tillämpar principen om arbetsmarknadens frihet att avtala rörande löneförhållanden, ansett sig kunna ratificera likalönskonventionen. Däremot får en ratificering anses vara ett naturligt stöd från statsmakternas sida till likalönsprincipen. Ett utslag härav torde vara att staten i sin egen lönepolitik följer principen om lika lön för män och kvinnor för likvärdig arbetsuppgift. På det statliga löneområdet föreligger icke några hinder av principiell natur mot en ratifi- cering. Emellertid är likalönsprincipens fullständiga genomförande inom statsförvaltningen förhållandevis kostsam, och ett omedelbart genomfö- rande kan därför ställa sig ganska svårt med hänsyn till de begränsade resurserna. En ratificering kan dock rimligtvis inte innebära att principen skall omedelbart genomföras, utan konventionerna måste i stället tolkas så, att genomförandet skall ske successivt så snabbt som tillgängliga re- surser medger.

Enligt utskottets mening saknas sålunda skäl att icke ratificera konven- tionerna. Tvärtom måste det anses angeläget att en ratificering sker, inte minst med hänsyn till vårt lands internationella anseende. Härvidlag kan nämnas, att likalönskonventionen den 1 juli i år hade ratificerats av 32 stater, däribland — förutom Danmark och Norge — Belgien, Frankrike, Is- land, Italien, Västtyskland och Österrike. Särskilt beklagligt är att Sverige icke anslutit sig till konventionen nr 111, vilken ger uttryck för några av de grundläggande värderingar som omfattas av samtliga demokratiska partier i landet. Utskottet tillstyrker således förevarande motionsyrkanden.

I *motionerna I: 471 och II: 419* har yrkats att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t begära förslag till lag, som förbjuder att betala kvinnor lägre lön än män för likvärdigt arbete. Då en sådan lag skulle strida mot den förut- nämnda hävdvunna uppfattningen, att statsmakterna inte bör direkt på-

verka arbetsmarknadens parter vid deras överenskommelser i lönefrågor, avstyrker utskottet motionerna.

b) att utskottet under A bort hemställa,

»att riksdagen med bifall till motionerna I: 310 och II: 386, såvitt avser de däri under 1) upptagna yrkandena, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna, att Sverige bör ratificera *dels* den av Internationella arbetsorganisationens allmänna konferens år 1951 vid dess trettiofjärde sammanträde beslutade konventionen (nr 100) angående lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde, *dels ock* den av organisationens allmänna konferens år 1958 vid dess fyrtioandra sammanträde beslutade konventionen (nr 111) angående diskriminering i fråga om anställning och yrkesutövning».

Särskilt yttrande

av herr *Wahrendorff*, som anfört:

»Jag har i förevarande ärende, i likhet med företrädare för samtliga i utskottet representerade meningsriktningar vid tidigare riksdagars behandling av frågan, avstyrkt svensk ratifikation av konventionen angående lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde. Detta ställningstagande innebär självfallet inte att jag ifrågasätter likalönsprincipens riktighet. Likalönsprincipen bör enligt min mening, även om dess praktiska förverkligande av skilda orsaker hittills visat sig möta svårigheter, befrämjas av det allmänna. Jag är ense med utskottets övriga ledamöter däri att detta bör ske utan åsidosättande av avtalsfriheten och gängse ordning på arbetsmarknaden.

Vid behandlingen av ärendet har hävdats att en ratificering av konventionen inte skulle innebära en otillbörlig påverkan på arbetsmarknadens parter inom den privata sektorn. I den mån en ratificering skulle ha någon effekt på detta område vore det sålunda som ett moraliskt stöd för likalönsprincipens förverkligande. Till denna del har jag ingen erinran mot en ratificering, även om arbetsmarknadens huvudparter avstyrkt en sådan under åberopande bl. a. av enigheten vid årets avtalsuppgörelse om att särskilda lönesättningar för män och kvinnor skall avvecklas inom en femårsperiod samt att man skall undanröja sådana bestämmelser i avtalen, som förhindrar likställighet mellan könen, när det gäller att utföra vissa arbetsuppgifter. I anslutning härtill har för övrigt arbetstagarparten i sitt yttrande över ifrågasvarande motioner — under hänvisning till erfarenheterna från andra länder — starkt ifrågasatt huruvida en svensk ratificering av

konventionen hade lett till ett snabbare förverkligande av likalönsprincipen.

En ratificering av en internationell konvention torde medföra förpliktelse för staten att omedelbart förverkliga konventionens innehåll till den del staten har att direkt befatta sig med de spörsmål som är ifråga. Riksdagens beslut om ratificering av likalönskonventionen vore sålunda liktydigt med ett bundet direktiv inför kommande förhandlingar med de statsanställda, som om ock icke i princip så dock ifråga om turordning och angelägenhetsgrad kan riskera bli ett konfliktämne vid förhandlingen med motparten. Riksdagen har hittills ställt sig avvisande till dylika bundna direktiv, varför det framstår som tveksamt om inte en ratificering skulle medföra ett visst avsteg från hittills gällande ordning vid förhandlingarna, särskilt om man beaktar att uppgörelserna på det statliga planet och det kommunala planet i viss utsträckning är normerande för varandra.

Därest en ratificering låter sig förena med den hävdvunna friheten på arbetsmarknaden, innebär det att grundvalen för ratificeringen utgöres av kollektivavtal. Det får dock ifrågasättas om det går att komma ifrån statens konventionsenliga skyldigheter att öva inseende över och i förekommande fall söka inverka på att kollektivavtalens innehåll inte avviker från konventionens reglering av anställningsvillkoren. Om en ratificering å andra sidan inte gives en sådan innebörd har staten biträtt en internationell konvention utan att annat än i sin egenskap av arbetsgivare kunna åta sig förpliktelser för konventionens förverkligande inom landet. En sådan ordning för och tillämpning av internationella konventioner förefaller mindre tillfredsställande.

Av dessa skäl har jag icke funnit en ratificering av likalönskonventionen som en lämplig väg i arbetet för likalönsprincipens praktiska förverkligande.»

**Konvention (nr 100) angående lika lön för män och kvinnor
för arbete av lika värde**

Internationella arbetsorganisationens allmänna konferens,
vilken av styrelsen för Internationella arbetsbyrå sammankallats
till Genève och där samlats den 6 juni 1951 till sitt trettiofjärde sam-
manträde

och beslutat antaga vissa förslag med avseende å principen an-
gående lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde, vilken
fråga utgör den sjunde punkten på sammanträdet dagordning,

samt beslutat, att dessa förslag skola taga form av en internationell
konvention,

antager denna den tjugunionde dagen i juni månad år nittonhundrafemtio-
ett följande konvention, vilken skall benämnas »konvention angående lika
lön, 1951» (Equal Remuneration Convention, 1951).

Artikel 1.

I denna konvention

a) innefattar uttrycket »lön» den fastställda grund- eller minimilön samt
de tillägg av olika slag, som direkt eller indirekt, kontant eller in natura,
av arbetsgivaren utgivas till arbetstagaren på grund av dennes anställning;

b) hänför sig uttrycket »lika lön för män och kvinnor för arbete av lika
värde» till lönesatser, som fastställts utan åtskillnad på grund av arbets-
tagarens kön.

Artikel 2.

1. Varje medlem skall med avseende å alla arbetstagare, på sätt som är
förenligt med gällande ordning för fastställande av lönesatser, främja och,
i den mån sagda ordning så medgiver, trygga tillämpningen av principen om
lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde.

2. Denna princip må kunna tillämpas genom

a) lagstiftning;

b) i lag fastslagen eller erkänd ordning för bestämmande av lön;

c) kollektivavtal mellan arbetsgivare och arbetstagare; eller

d) under a)—c) angivna utvägar i förening.

Artikel 3.

1. Åtgärder skola vidtagas för att främja en objektiv värdering av arbets-
uppgiften på grundval av den arbetsinsats, som uppgiften förutsätter,

såframt genomförandet av konventionens bestämmelser därigenom underlättas.

2. De metoder, som böra anlitas vid sådan värdering, må kunna bestämmas av de för fastställande av lönesatser ansvariga myndigheterna eller, där lönesatserna fastställas genom kollektivavtal, av vederbörande parter.

3. Skillnader i lönesatser, vilka motsvara — utan hänsynstagande till kön — differenser, fastställda vid en sådan objektiv värdering av den arbetsuppgift, som skall utföras, må icke anses oförenliga med principen om lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde.

Artikel 4.

Varje medlem skall på lämpligt sätt samarbeta med vederbörande arbetsgivar- och arbetarorganisationer för genomförandet av bestämmelserna i denna konvention.

Bilaga B

Rekommendation (nr 90) angående lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde

Internationella arbetsorganisationens allmänna konferens,

vilken av styrelsen för Internationella arbetsbyrån sammankallats till Genève och där samlats den 6 juni 1951 till sitt trettiotjätte sammanträde

och beslutat antaga vissa förslag med avseende å principen angående lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde, vilken fråga utgör den sjunde punkten på sammanträdet dagordning,

samt beslutat, att dessa förslag skola taga form av en rekommendation, avsedd att komplettera konventionen angående lika lön, 1951, antager denna den tjugunonde dagen i juni månad år nittonhundrafemtioett följande rekommendation, vilken skall benämnas »rekommendation angående lika lön, 1951» (Equal Remuneration Recommendation, 1951).

Då konventionen angående lika lön, 1951, fastslår vissa allmänna principer rörande lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde,

då konventionen föreskriver, att tillämpningen av principen om lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde skall främjas eller tryggas på sätt som är förenligt med gällande ordning för fastställande av lönesatser i vederbörande land,

då det är önskvärt att lämna vissa anvisningar för den successiva tillämpningen av de i konventionen fastslagna principerna,

då det vidare är önskvärt, att samtliga medlemmar vid tillämpningen av dessa principer beakta den ordning härutinnan, som med fördel tillämpats i vissa länder,

förordar konferensen, att varje medlem bör, med beaktande av konventionens artikel 2, tillämpa följande bestämmelser samt till Internationella arbetsbyrån, i enlighet med vad styrelsen därom må komma att bestämma, insända redogörelse angående de åtgärder, som vidtagits för att genomföra desamma.

1. Efter hörande av vederbörande arbetstagarorganisationer eller, där sådana saknas, vederbörande arbetstagare, böra lämpliga åtgärder vidtagas

a) för att trygga tillämpningen av principen om lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde beträffande samtliga anställda inom den centrala statsförvaltningen; och

b) för att främja principens tillämpning beträffande anställda inom delstats-, provins- eller lokala myndigheter, där dessa äga bestämmanderätt över lönesättningen.

2. Efter hörande av vederbörande arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer böra lämpliga åtgärder vidtagas för att snarast möjligt trygga tillämpningen av principen om lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde i fråga om alla andra verksamhetsområden än de i punkt 1 nämnda, beträffande vilka lönesättningen regleras eller kontrolleras av det allmänna, särskilt såvitt avser

a) fastställandet av minimi- eller andra lönesatser inom sådana industrier och tjänsteområden, där dylika lönesatser fastställas av offentlig myndighet;

b) industrier och företag, som drivas eller kontrolleras av det allmänna; samt

c) där så befinnes lämpligt, arbeten, som utföras enligt bestämmelser i kontrakt, däri offentlig myndighet är part.

3. 1) Därest så med gällande ordning för fastställande av lönesatser är förenligt, böra åtgärder genom lagstiftning vidtagas för en allmän tillämpning av principen om lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde.

2) Vederbörande offentliga myndighet bör vidtaga alla erforderliga och lämpliga åtgärder för att arbetsgivare och arbetstagare må erhålla fullständig kännedom om sådana lagbestämmelsers innebörd samt i fall av behov råd i fråga om bestämmelsernas tillämpning.

4. Därest efter hörande av vederbörande arbetstagar- och arbetsgivarorganisationer, där sådana finnas, ett omedelbart genomförande av principen om lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde icke befinnes möjligt såvitt avser de i punkterna 1, 2 eller 3 angivna verksamhetsområdena böra lämpliga anordningar snarast möjligt vidtagas eller påkallas i syfte att uppnå en successiv tillämpning av principen, exempelvis genom åtgärder som innebära

a) en minskning av skillnaden i lönesatserna för män respektive kvinnor för arbete av lika värde;

b) införandet av lika lönetillägg för män och kvinnor, vilka utföra arbete av lika värde, där ett system med lönetillägg tillämpas.

5. Där så befinnes lämpligt för att underlätta lönesättningen i enlighet med principen om lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde, bör varje medlem i samråd med vederbörande arbetsgivares och arbetstagarorganisationer införa eller främja införandet av metoder för en objektiv värdering, genom arbetsanalys eller på annat sätt, av den arbetsuppgift som skall utföras, i syfte att uppnå en klassificering av arbetsanställningar utan avseende å kön; sådana metoder böra tillämpas i enlighet med bestämmelserna i artikel 2 av konventionen.

6. För att underlätta tillämpningen av principen om lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde böra, där så befinnes erforderligt, lämpliga åtgärder vidtagas för att höja kvinnliga arbetstagar arbetsproduktivitet; i sådant syfte

a) bör tillses, att arbetare av båda könen erhålla samma eller likvärdig tillgång till yrkesvägledning eller yrkesrådgivning, yrkesutbildning och arbetsförmedling;

b) böra kvinnor uppmuntras att begagna förefintliga möjligheter till yrkesvägledning eller yrkesrådgivning, yrkesutbildning och arbetsförmedling;

c) böra välfärds- och sociala åtgärder, svarande mot kvinnliga arbetstagar behov, särskilt sådana med försörjningsplikt, vidtagas och kostnaderna bestridas antingen genom anslag å statsbudgeten eller genom fonder för social trygghet eller välfärdsfonder, upprättade inom företagen genom avsättningar för arbetarnas räkning utan avseende å kön; och

d) bör likställighet mellan manliga och kvinnliga arbetstagare i fråga om tillträde till yrken eller befattningar främjas, med vederbörligt beaktande av bestämmelserna i internationella regleringar och i nationell lagstiftning angående skydd för kvinnors hälsa och välfärd.

7. Ingenting bör underlåtas för att inför den allmänna opinionen klargöra skälen för att principen om lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde bör genomföras.

8. Önskvärda utredningar för att främja principens tillämpning böra företagas.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
<i>Motionsyrkandena</i>	1
<i>Konvention (nr 100) och rekommendation (nr 90) angående lika lön för arbete av lika värde</i>	2
<i>Konvention (nr 111) och rekommendation (nr 111) angående diskriminering i fråga om anställning och yrkesutövning</i>	5
<i>Likalönskommittén</i>	5
<i>Historik</i>	9
<i>Likalönskonventionen m. m. inför riksdagen</i>	9
<i>Likalönskonventionen inför Nordiska rådet</i>	12
<i>Motionerna I: 310 och II: 386 samt de däröver avgivna yttrandena</i>	14
<i>Motionerna</i>	14
<i>Remissyttrandena</i>	15
<i>Motionerna I: 471 och II: 419</i>	17
<i>Utskottet</i>	18
<i>Reservation</i>	21
<i>Särskilt yttrande</i>	22
<i>Bilagor</i>	
<i>Konvention (nr 100) angående lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde</i>	24
<i>Rekommendation (nr 90) angående lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde</i>	25